

DESPRE FRUCTIERA DACICĂ ÎN EPOCA ROMANĂ

DE

MAGDA TZONY

Descoperirea, în așezarea dacilor liberi de la Tîrșoru Vechi, a unor fragmente de fructiere dacice, lucrate la roată, din pastă fină cenușie, ne-a determinat să reluăm discuția asupra persistenței acestui tip de vas în perioada romană, atît în teritoriile dacilor liberi, cît și în cele stăpînite de romani.

Prezența fructierei într-o serie de complexe arheologice din această epocă a fost diferit interpretată de o serie de cercetători. Unii dintre ei, bazîndu-se pe faptul că fructiera era bine documentată în cultura carpică, au emis ipoteza potrivit căreia exemplarele semnalate în diverse puncte din Dacia, Moesia Inferior (Dobrogea) sau la dacii liberi de la sud de Carpați s-ar datora mai degrabă unui aport etnic sau cultural carpic¹. Înmulțirea treptată a acestor descoperiri i-au determinat pe alți specialiști să se gîndească la posibilitatea atribuirii lor populației autohtone din zonele respective unde acestea au putut fi păstrate, ca și la carpi, pe baza tradițiilor din perioada preromană².

Dealtfel, cercetările din ultimele două decenii au dovedit persistența unei serii întregi de forme și categorii ceramice de tradiție geto-dacică. Este suficient să amintim din categoria ceramicii lucrate cu mîna binecunoscuta ceașcă dacică pe care o întîlnim alături de oala-borcan în toate teritoriile locuite de daci, ca și strachina castron de curînd atestată la dacii liberi din Muntenia ca și la populația locală din Dobrogea³.

Din categoria ceramicii lucrate la roată, ceramica fină cenușie, tipică perioadei anterioare, este de asemenea bine documentată la dacii liberi, fără a lipsi însă nici la dacii din provincie. Dintre formele întîlnite pînă acum la dacii liberi de la sud de Carpați menționăm diferite tipuri de oale, străchini, căni, urcioare și vase amforoidale⁴.

Descoperirile de la Tîrșoru Vechi aduc în plus mărturia persistenței alături de formele menționate mai sus și a fructierei dacice. Deosebit

¹ Gh. Bichir, SCIV, 22, 1971, 4, p. 663—669; C. Scorpan, Pontica, 1, 1968, p. 341—364; M. Comșa, Pontica, 5, p. 223—227.

² D. Protașe, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticei*, București, 1966, p. 68—69; idem, SCIV, 23, 1972, 1, p. 600—604; Mircea Babeș, SCIV, 22, 1971, 1, nota 65 și 103.

³ Gh. Diaconu, SCIVA, 28, 1977, 2, p. 257—260; Magda Tzony, *Documente și informații arheologice*, București, 1978, p. 56.

⁴ Margareta Constantiniu, MatIstMuz, VI, p. 43—62; Suzana Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele III și VI e.n. în sud-vestul Munteniei*, București, 1971.

de răspîndită în perioada anterioară, ea reprezintă alături de ceașca tronconică una din formele cele mai reprezentative pentru cultura geto-dacică.

★

Fructierele de la Tirgșoru Vechi, aflate în starea fragmentară, au fost descoperite în cuprinsul așezării dacilor liberi din secolele II—III e.n., situată într-o zonă unde nu au fost surprinse vestigiile din perioada Latèneului geto-dacic⁵.

Ele provin atît din bordeie (B₆ și B₂₂), cît și din stratul de cultură. În bordeiul 6 au fost surprinse două fragmente dintr-o fructieră decorată cu motive lustruite (fig. 1/4), iar în bordeiul 22 alte două fragmente din buza și piciorul unei alte fructiere (fig. 1/2). Celelalte au fost descoperite în nivelul corespunzător locuirii de secolele II—III e.n. (fig. 1/1, 3, 6). Toate au fost confecționate dintr-o pastă fină, lipsită de impurități, bine arsă, de culoare cenușie cu nuanțe spre gălbui sau vinețiu.

Pe baza fragmentelor descoperite, fructierele de la Tirgșoru Vechi au putut fi clasificate în două tipuri distincte.

Primul tip, reprezentat prin trei fragmente, are buza răsfrîntă oblic, cu marginea frîntă orizontal, iar corpul adînc, cu umărul bine marcat. Piciorul este scund, cu baza lată canelată, gol în interior (fig. 1/1, 4—6).

Cel de-al doilea tip are buza lată răsfrîntă orizontal, ușor arcuită, iar corpul de asemenea bine marcat (fig. 1/2, 3).

O parte dintre fructiere au fost decorate cu motive realizate în tehnica lustruirii. Apar pregnant liniile în zig zag dispuse în interior pe buze sau talerul vasului, încadrate uneori de benzi de linii drepte realizate în aceeași manieră (fig. 1/1, 4, 6).

Apartenența lor locuirii secolelor II—III e.n. nu prezintă nici un dubiu. Ele se asociază de fiecare dată cu materialele specifice acestei perioade. Dacă ne referim numai la descoperirile din cele două bordeie mai sus amintite, observăm prezența a trei categorii ceramice de bază: ceramica lucrată cu mina, ceramica fină cenușie sau roșie-gălbuie și ceramica din pastă zgrunțuroasă.

Ceramica lucrată cu mina a fost executată dintr-o pastă cu cioburi pisate și pietricele în compoziția sa, bine arsă, cu pereții îngrijit lucrați. Prin modul de preparare a pastei și tehnica de execuție, ea se deosebește de ceramica dacică întilnită în perioada preromană. Forma cea mai răspîndită este oala-borcan (fig. 2/1, 7).

Din alte complexe, contemporane celor două bordeie, mai provin o serie de cățui cu sau fără toartă (fig. 2/11), unele cu impresiuni la bază, mai multe tipuri de castroane, precum și capace și vase miniaturale.

Ceramica fină cenușie, de tradiție Latène, este reprezentată de tipuri și forme deosebit de numeroase. Se remarcă în primul rînd o varietate de străchini și castroane, precum și diverse tipuri de oale, căni sau urcioare (fig. 2/5, 8, 10).

⁵ Informații Gh. Diaconu, care a efectuat săpăturile în acea zonă. Pe același loc au mai fost identificate și cercetate două așezări prefeudale și una din perioada feudalismului dezvoltat.

Ceramica zgrumțuroasă apare și ea într-o proporție destul de mare. Dintr-o asemenea pastă a fost realizată o varietate de oale, de tipul cu umărul ridicat, iar buza răsfrântă și șanțuită în interior, preluate din repertoriul ceramicii provincial-romane (fig. 2/2, 4, 9). Au mai fost semnalate de asemenea și două tipuri de străchini, precum și unele vase cu

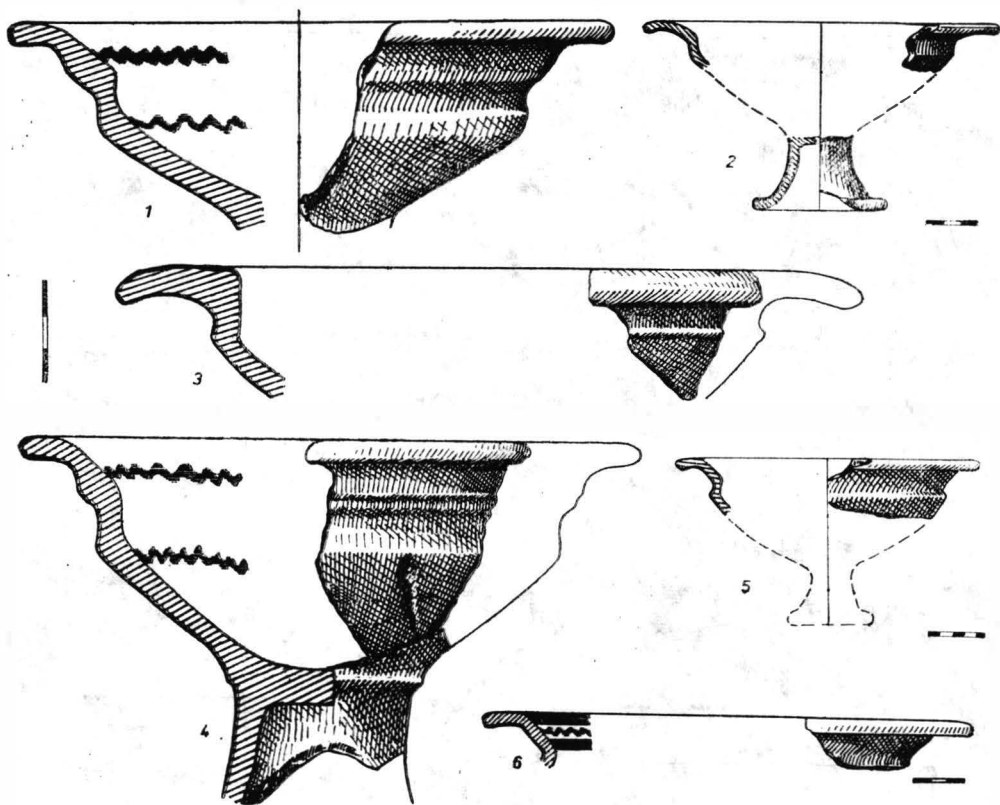

Fig. 1. Tirgșoru Vechi. Fructiere din așezarea dacilor liberi (1—4, 6^a) și din necropolă (5).

torți de tipul cănilor-urcioare ce devin frecvente în secolul al IV-lea (fig. 2/3).

În ceea ce privește ceramica de import menționăm descoperirea în bordeiul 22 a unei cănițe romane, lucrată din pastă fină gălbuie, decorată cu vernis roșu (fig. 2/6), precum și a unor fragmente de amfore, cănițe sau străchini, toate de proveniență romană. Întreg complexul de descoperiri din așezarea dacilor liberi de la Tirgșoru Vechi se datează pe baza fibulelor, monedelor și a altor piese cu valoare cronologică mai restrinsă în secolele II—III e.n.⁶.

⁶ Gh. Diaconu, SCIVA, 28, 1977, 2, p. 209—215.

Descoperirile din așezare sînt confirmate și de cele din necropolă. Reamintim cu această ocazie semnalarea în necropola din secolele II—IV de la Tîrșoru Vechi a unei fructiere de aceeași factură⁷. Ea făcea parte din inventarul funerar al unui mormint de incinerare în groapă simplă. Oasele, grupate, au fost acoperite cu fragmente din mai multe vase diferite: o fructieră din pastă fină de culoare roșie arsă incomplet (fig. 1/5),

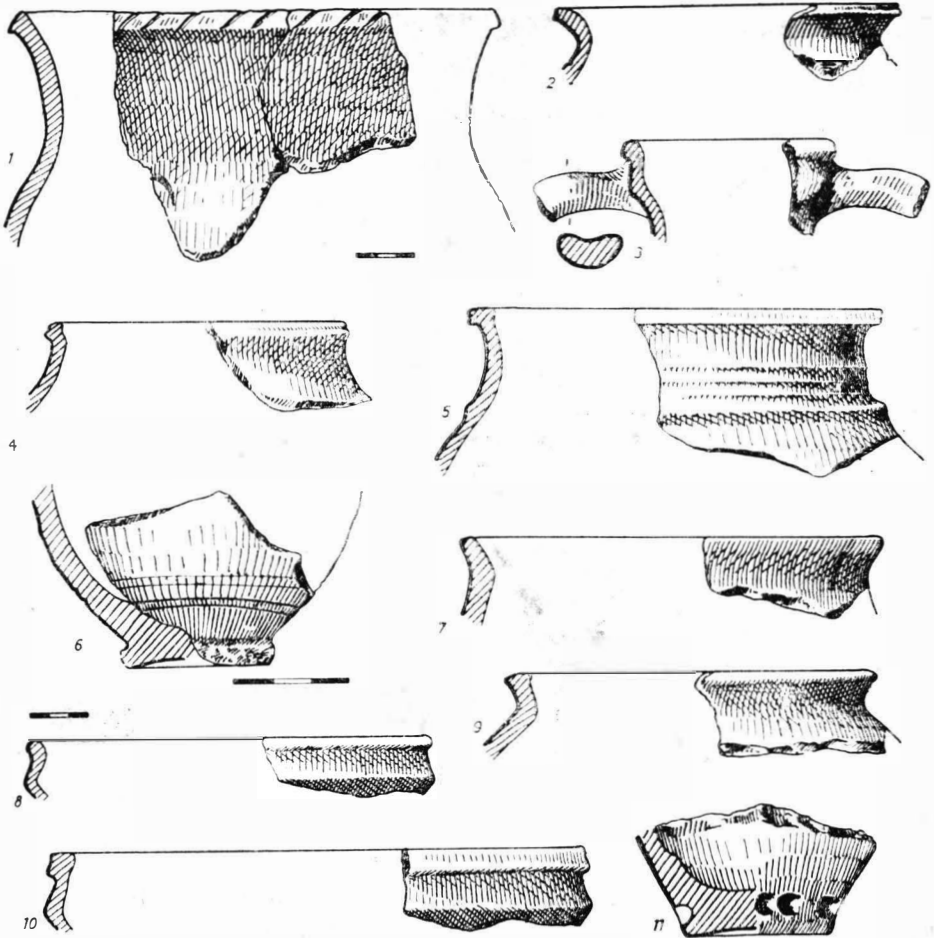

Fig. 2. Tîrșoru Vechi. Ceramică lucrată cu mina (1, 7, 11) și la roată (2—6; 8—10) din așezarea dacilor liberi.

o oală din pastă fină neagră-cenușie și o oală-borcan lucrată cu mina. Ultimele două vase își găsesc analogiile cele mai apropiate în ceramica specifică dacilor liberi din Muntenia⁸.

⁷ Gh. Diaconu, *Dacia*, N.S., 19, 1975, p. 263, fig. 2.

⁸ S. Morintz, *Materiale*, 7, 1961, p. 444, fig. 3; Gh. Diaconu, *Tîrșoru. Necropola din sec. III—IV*, București, 1965, pl. 18/2.

De asemenea fructiera, după formă, se datează și ea în această perioadă, făcând parte din primul tip, stabilit de noi, care pare să fie și cel mai frecvent la dacii liberi de la Tirgșoru Vechi.

Fructiere de epocă romană au mai fost semnalate și în alte zone locuite de daci, atât în provincie, cât și în teritoriile rămase în afara granițelor romane.

De pe teritoriul Daciei, din vechile descoperiri făcute la Lechința de Mureș, provin două fragmente ceramice ce reprezintă : unul, un picior de fructieră (fig. 3/6), celălalt, buza și parte din corpul unei alte fructiere⁹. Deși aparțin așezării de epocă romană existente în această zonă, ele au fost atribuite inițial unui nivel mai vechi, din epoca preromană. Reluarea săpăturilor în acel punct i-a permis lui K. Horedt să separe cele două niveluri și să dateze locuirea mai veche în secolele III—II î.e.n., peste care s-a suprapus direct locuirea de epocă romană¹⁰. În lipsa unei faze Latène târzii căreia îi sînt proprii fructierele lucrate la roată, se exclude posibilitatea apartenenței fragmentelor menționate unei alte epoci decît cea romană. Dealtfel și tipologic ele se aseamănă cu formele specifice acestei perioade : piciorul este scund, cu baza lată canelată, corpul sau talerul vasului este mai adînc, buza mai puțin lată, orizontală, cu marginea ușor arcuită în jos, asemănătoare tipului 2 de la Tirgșoru Vechi.

Tot din cercetările mai vechi ni s-a păstrat și fructiera de la Cristești (fig. 3/3). Ea a fost descoperită în cunoscutul centru de olari ce datează din timpul stăpînirii romane în Dacia, fiind asociată cu o gamă bogată și variată de forme provincial romane, dar și cu vase autohtone lucrate cu mina, printre care și cîteva cești dacice¹¹.

La descoperirile menționate se adaugă noi mărturii scoase la lumină de cercetările recente, desfășurate în cîteva importante așezări dacoromane. Astfel, săpăturile de la Obreja au permis pentru prima dată surprinderea în condiții stratigrafice clare a unor fragmente de fructiere care au putut fi datate, după materialul ceramic, fibule, monede și alte materiale, în secolele II—IV e.n.¹² (fig. 3/2). S-au adăugat apoi descoperirile de la Ocna Sibiului¹³, Noșlac și Ciunga¹⁴, pentru a nu aminti decît pe cele ce au format obiectul unor săpături sistematice.

Deosebit de valoroase pentru problema care ne preocupă sînt descoperirile făcute în unele *villae rusticae*. Astfel au fost semnalate fragmente de fructieră la Aiud¹⁵, Sintămăria Orlea și Chinteni¹⁶. Ele au apărut cu precădere în clădirile anexe, cu excepția celei de la Sintămăria Orlea unde fragmentele respective au fost descoperite chiar în clădirea principală.

⁹ Dorin Popescu, *Dacia*, 2, 1925, p. 332, pl. 14, fig. 15 și fig. 27.

¹⁰ D. Protase, *op. cit.*, p. 36.

¹¹ I. H. Crișan, *Ceramica geto-dacică*, București, 1963, p. 168, fig. 80/1; D. Protase, *op. cit.*, p. 32.

¹² D. Protase, *ActaMN*, 8, 1971, p. 137, fig. 5/3.

¹³ Idem, *Apulum*, 7, 1968, p. 233, fig. 3/5, 8.

¹⁴ Ioan Mitrofan, *ActaMN*, 9, 1972, p. 150. Autorul prezintă o listă mai bogată, majoritatea pieselor provenind însă din descoperiri întâmplătoare.

¹⁵ I. Winkler, V. Vasilev, L. Chițu, A. Bordea, *Sargetia*, V, 1968, p. 68 fig. 7/3.

¹⁶ Ioan Mitrofan, *ActaMN*, 11, 1971, p. 53.

Fructiera este bine documentată și în teritoriul *Daciei Inferior*, deși cercetările de aici sînt mult mai reduse. Săpăturile întreprinse de mai mulți ani în așezarea, dar mai ales în necropola de la Locusteni¹⁷ au demonstrat persistența, fără nici o îndoială, a fructierei dacice în complexele daco-romane.

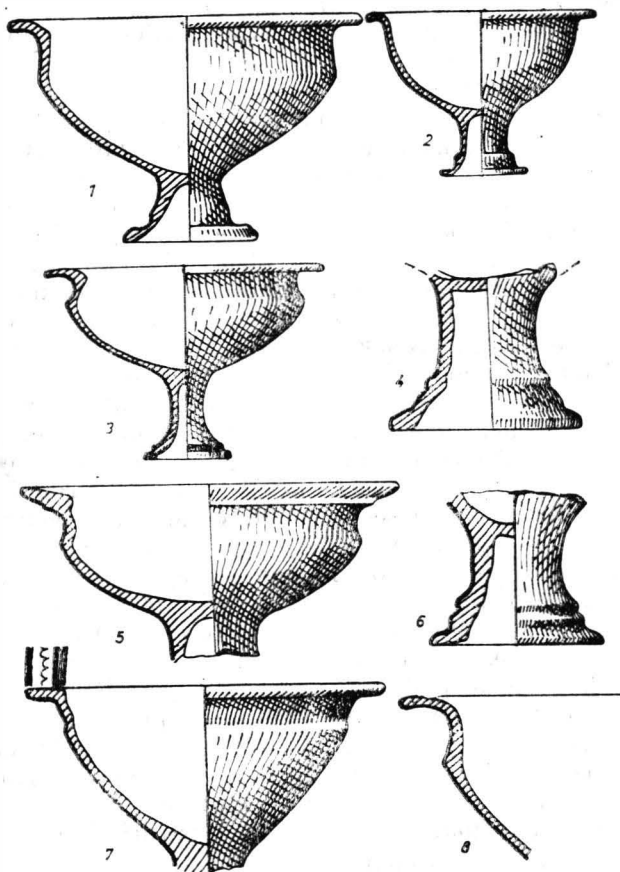

Fig. 3. Fructiere descoperite în Dacia (2, 3, 5), Moesia (4, 8) și în mediul carpic (1, 7).

Prezența mai multor exemplare în asocieră cu vase de factură romană în cuprinsul unor morminte de incinerare ni se pare situația cea mai concludentă pentru problema ce ne preocupă în studiul de față. Interesant este faptul că exemplarele descoperite aparțin unui tip propriu teritoriului respectiv, păstrînd însă caracteristicile generale, întîlnite la toate tipurile răspîndite în această perioadă (fig. 3/5).

Tot la vest de Olt a mai fost semnalat un fragment de fructieră și la Govora-sat unde, într-o săpătură cu caracter de salvare, a fost iden-

¹⁷ Gh. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*. Craiova, 1976, p. 137—138.

tificată o așezare cu un pronunțat caracter autohton, datată la mijlocul și în a doua jumătate a secolului al III-lea e.n.¹⁸.

Situația descoperirilor din Dobrogea nu pare să facă excepție. În ciuda cercetărilor reduse în așezările rurale, nu ne lipsesc nici aici dovezi ale existenței fructierelor. Ele au fost semnalate deja în diverse puncte din teritoriul cuprins între Dunăre și Mare. Astfel, din descoperiri întâmplătoare, provin câteva exemplare de la Caraibil¹⁹ (fig. 3/8), Horia²⁰, Visterna²¹ (fig. 3/4) și Hamcearca²². Ele au fost în parte interpretate de către unii cercetători ca fiind carpice²³. Alți specialiști au atras atenția asupra faptului că ele ar putea aparține în egală măsură și populației geto-dace locale care trăia în epoca romană pe teritoriul Dobrogei²⁴.

După părerea noastră, dat fiind caracterul fortuit al descoperirilor, este foarte greu de stabilit etnicul populației care a folosit un asemenea tip de vas în Dobrogea. Aceasta pentru că, în unele cazuri, exemplarele în discuție sînt asociate cu unele tipuri de vase specifice carpilor (cum sînt cănițele roșii sau cenușii), dar și cu materialele tipic provincial-romane. În felul acesta ele au putut aparține atât autohtonilor din Dobrogea, cit și carpilor, care au pătruns sau au fost transplantati la un moment dat în provincie²⁵. În această categorie se includ cu deosebire descoperirile de la Caraibil și Horia.

În ceea ce privește descoperirile de la Visterna și Hamcearca, mărturiile pe care le avem par să indice existența în acele locuri a unor necropole daco-romane. La Visterna piciorul de fructieră a fost descoperit împreună cu un urciur roman bitroneonic, o formă larg răspîdită în Dobrogea în perioada romană timpurie, așa cum demonstrează descoperirile de la Enisala²⁶. De la Hamcearca din zona necropolei a fost recuperată o urnă lucrată din pastă fină cenușie și tot aici a fost identificată și așezarea respectivă cu materiale de tradiție geto-dacă alături de altele provincial-romane²⁷.

Prezența fructierei dacice în complexele daco-romane din Dobrogea este confirmată și de descoperirile din așezarea de la Bugeac. Cercetările sistematice întreprinse aici au dus la recoltarea unui bogat material arheologic din care se impun atenției noastre mai multe fragmente de fructiere, alături de numeroase alte forme lucrate din aceeași pastă și în aceeași manieră. Ele se asociază cu o serie de vase lucrate cu mîna dar și cu forme tipic provincial-romane²⁸.

¹⁸ Em. Moscalu, SCIV, 21, 1970, 4, p. 662.

¹⁹ C. Scorpan, Pontica, 1, 1968, p. 345–346 fig. 1 și 2.

²⁰ Un fragment inedit, aflat în depozitul Muzeului de istorie națională și arheologie din Constanța.

²¹ C. Scorpan, *op. cit.*, p. 356, fig. 17 a; Mircea Babeș, SCIV, 22, 1971, 1, nota 103.

²² Mircea Babeș, *op. cit.*, nota 103.

²³ C. Scorpan, *op. cit.*, p. 341–364; Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 663–669; Maria Comșa, Pontica, 5, 1972, p. 223–227.

²⁴ Mircea Babeș, *op. cit.*, p. 41–42.

²⁵ Ammianus Marcellinus, XXVIII, 1, 5; Eutropius, IX, 25, 2; Orosius, VII, 25, 12.

²⁶ Mircea Babeș, *op. cit.*, p. 19–47 fig. 3/1–4.

²⁷ *Ibidem*, p. 39.

²⁸ C. Scorpan, Pontica, 2, 1969, p. 43–80.

În ceea ce privește teritoriul rămas în afara provinciilor și locuit de diverse comunități de daci liberi, situația este și aici numai în parte cunoscută.

Așa de pildă se consideră că fructiera este larg răspîdită la carpi. Aceasta se datorește intenselor cercetări desfășurate în teritoriul de la răsărit la Carpați, care au dus la depistarea unui număr de peste 200 de așezări și necropole.

În schimb, cercetările din vestul și nord-vestul Daciei ca și cele de la sud de Carpați sînt mult mai reduse, în mare parte nepublicate, ceea ce face să nu dispunem de o situație completă. Totuși și în teritoriile amintite au fost semnalate, în așezările și necropolele mai intens cercetate, fructiere întregi sau fragmentare.

Astfel, la Medieșu Aurit, într-un complex de secolele III—IV e.n., au apărut și citeva fragmente de fructiere. Ca tip fructierele din această zonă au piciorul scund, plin, cu baza lată, iar profilul buzei și al corpului în forma literei S ²⁹.

Apariția fructierelor și la dacii liberi de la sud de Carpați, atestate pe baza descoperirilor de la Tirgșoru Vechi, vine să completeze astfel imaginea răspîndirii acestui tip de vas în toate teritoriile locuite de daci. Dealtfel descoperirile de la Tirgșoru Vechi nu sînt singulare. Fragmente de fructiere au mai fost semnalate și în așezările de la Străulești și Tei, ambele situate pe teritoriul orașului București ³⁰. Apariția lor sporadică i-a determinat pe autorii descoperirilor să fie mai circumspecți în atribuirea lor așezării din secolele II—III e.n. În schimb alți cercetători le-au atribuit unui nivel mai vechi ³¹. Atestarea și datarea sigură a fructierelor de la Tirgșoru Vechi ne dă dreptul să socotim că și la Străulești și Tei avem de-a face cu fructiere tirzii, de epocă romană.

Rezumînd cele expuse mai sus, se cuvine a sublinia cîteva constatări și ipoteze ce trebuie urmărite în viitor.

Mai întii de toate observăm că fructiera dacică persistă ca formă de vas în secolele II—III e.n. și dăinuie după cit se pare pînă în secolul al IV-lea e.n., marcînd prin prezența ei un element sigur autohton ³².

În al doilea rînd nu trebuie să ne scape din vedere faptul că fructiera este documentată în tot teritoriul țării noastre. Este demn de remarcat faptul că această formă de vas atît de caracteristică repertoriului ceramic geto-dacic apare deopotrivă în Dacia romană și Dobrogea ca și în teritoriile extracarpatiche, locuite de dacii liberi.

În lumina celor prezentate se impune a fi revizuită o opinie nu demult exprimată cu privire la rolul preponderent al carpilor în cultura dacilor liberi de la sud de Carpați ³³. Mergînd pe această linie de gîndire autorul teoriei mai sus amintite atribuie fructierele de la Tirgșoru Vechi fie unui nivel geto-dacic mai vechi, fie carpilor ³⁴. Din prezentarea noas-

²⁹ S. Dumitrașcu și T. Bader. *Așezarea dacilor liberi de la Medieșu Aurit*, București, 1967, p. 34, pl. X.

³⁰ Informație Margareta Constantiniu.

³¹ Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 665.

³² Gh. Diaconu, *Dacia*, N.S. 19, 1975, p. 263; I. Ioniță, *ArhMold*, 4, 1966, p. 204, fig. 10/1, 2.

³³ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 172 și 203.

³⁴ Supra, nota 31.

tră a reieșit credem clar că în zona unde au fost descoperite fructierele nu există vestigii geto-dacice. O așezare Latène a fost identificată la o distanță de aproximativ 700—800 m și se datează în secolul al II-lea î.e.n. Dealtfel am subliniat deja că fragmentele de fructieră în discuție se asociază în bordeie și în stratul de cultură cu alte categorii ceramice, obiecte și podoabe de certă factură daco-romană.

Cît privește ipoteza apartenenței fructierelor culturii carpice, nu poate fi nici ea acceptată. În primul rînd tipologic, fructierele de la Tîrșoru Vechi, cu deosebire tipul 1, nu sînt întîlnite în aria de răspîndire a carpilor. În al doilea rînd pasta și tehnica de execuție a vaselor în discuție este deosebită de cea carpică, fiind proprie dacilor liberi de la sud de Carpați. În sfîrșit un ultim argument este acela că în așezarea de secolele II—III e.n. de la Tîrșoru Vechi nu au fost descoperite și alte vestigii care să poată fi atribuite carpilor. Ne referim de exemplu la anumite forme sau categorii ceramice, la unele tipuri de fibule sau piese de podoabă atestate numai la carpi și care lipsesc la dacii liberi din Muntenia.

În concluzie se cuvine să subliniem faptul că descoperirile de la Tîrșoru Vechi surprinse în condiții stratigrafice clare și în complexe închise, alături de descoperirile din Dacia romană și regiunile extracarpice, dovedesc în chip neîndoielnic că atît dacii liberi, cît și daco-romanii, au păstrat pînă tîrziu în repertoriul lor ceramic tradiționala fructieră dacică.

ÜBER DIE DAKISCHE FUßSCHALE IN DER RÖMISCHEN ZEIT

ZUSAMMENFASSUNG

Der Aufsatz beschäftigt sich mit dem Überleben eines keramischen Typs, der kennzeichnend für den dako-getischen Latène, in der römischen Zeit ist. Ausgehend von der Entdeckung mehrerer Bruchstücke in der Siedlung der freien Daker von Tîrșoru Vechi, wird die dakische Fußschale in dem von Dakern sowohl in der Provinz als auch außerhalb der Provinz bewohnten Raum verfolgt.

Die Entdeckungen von Tîrșoru Vechi, die sich ins II.—IV. Jh. datieren lassen, und sich in kläier stratigraphischen Lage befinden, bezeugen die Anwesenheit der dakischen Fußschale auch in den Gebieten südlic der Karpaten.

ABBILDUNGENVERZEICHNIS

Abb. 1 Tîrșoru Vechi. Fußschale aus der Siedlung der freien Daker (1—4, 6) und Gräberfeld (5).

Abb. 2 Tîrșoru Vechi. 1, 7, 11 handgearbeitete Keramik; 2—6, 8—10 Keramik auf der Drehschelbe gearbeitet (aus der Siedlung der freien Daker).

Abb. 3 Fußschale entdeckt in Dazien (2, 3, 5), in Moesien (4, 8) und in der karpischen Kultur (1, 7).

